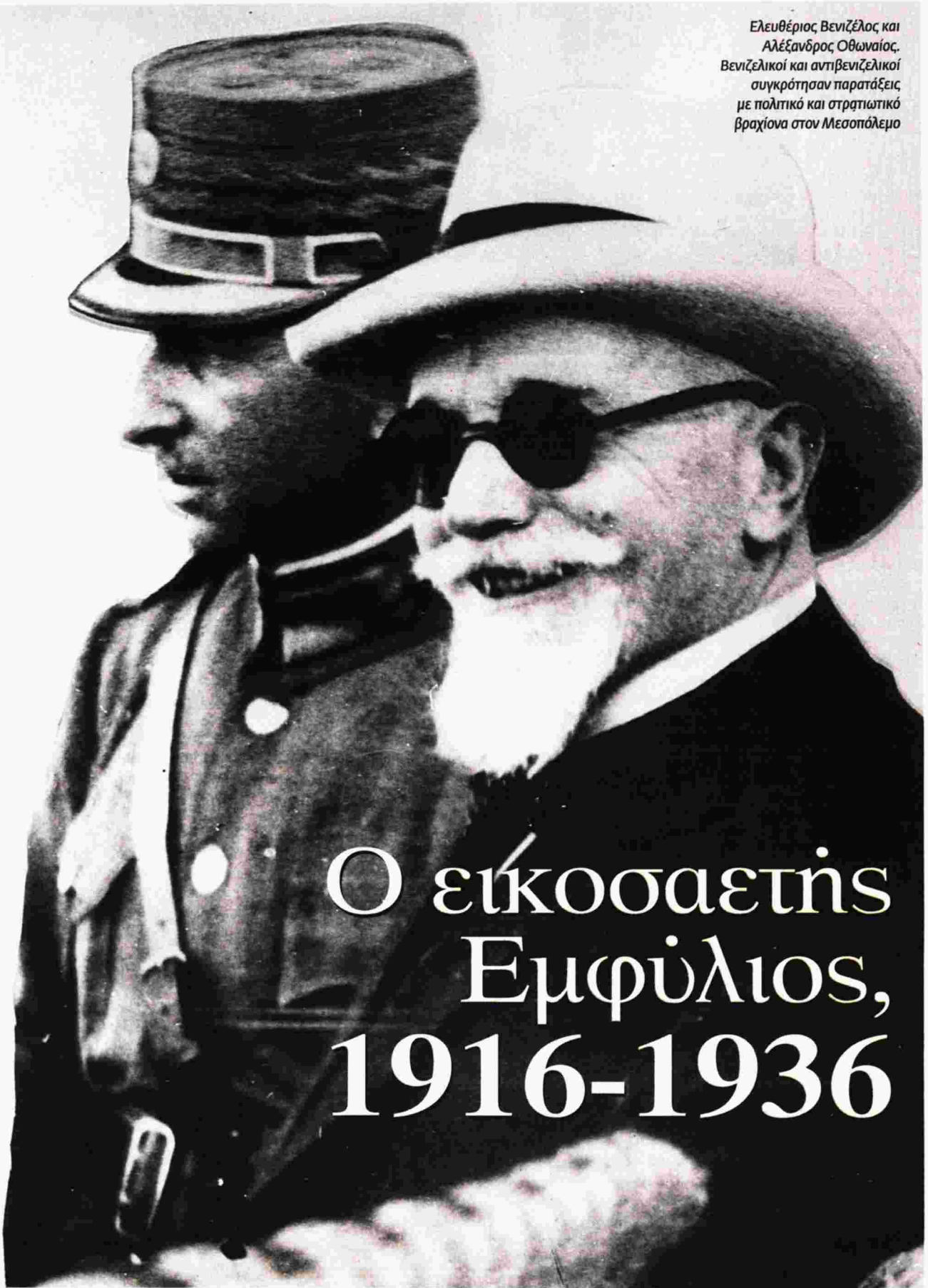

Ελευθέριος Βενιζέλος και
Αλέξανδρος Οθωναίος,
Βενιζελικοί και αντιβενιζελικοί
συγκρότησαν παρατάξεις
με πολιτικό και στρατιωτικό
βραχίονα στον Μεσοπόλεμο

Ο εικοσαετής Εμφύλιος, 1916-1936

Ο Γιώργος Μαυρογορδάτος ολοκληρώνει την εξιστόρηση
του εθνικού διχασμού αφηγούμενος την παρατεταμένη σύγκρουση
Βενιζελισμού και Αντιβενιζελισμού στα χρόνια του Μεσοπολέμου

ΣΕΛ. 2

Ο διχασμός του Μεσοπολέμου

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Ο πολιτογραφημένος όρος «Διχασμός» ως περιγραφή της σύγκρουσης βενιζελικών και αντιβενιζελικών κατά την περίοδο 1915-1920 μπορεί να θεωρηθεί ως έναν βαθμό παραπλανητικός. Και αυτό γιατί ουσιαστικά αποκρύπτει την πραγματικότητα ενός εμφυλίου πολέμου, ο οποίος υπολείπεται οπωσδήποτε σε αριθμό θυμάτων και αγριότητας εκείνου της δεκαετίας του 1940, δεν υστερεί όμως σε τίποτα όσον αφορά το παραδειγματικό μένος μεταξύ των παρατάξεων και, κατά ορισμένους, ίσως υπερέρχει σε χρονική διάρκεια: γράφοντας το 1955 ο *Γρηγόριος Δαφνής* το κλασικό έργο «Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων» θα κάνει λόγο για τον «από του 1916 μέχρι 1936 εμφύλιο πόλεμο». Η «μακρά διάρκεια» του Διχασμού αποτελεί ακριβώς το αντικείμενο του «Μετά το 1922», βιβλίου στο οποίο ο ιστορικός **Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος** προεκτείνει την αφήγηση των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα που είχε ξεκινήσει στο προηγούμενο, πολυδιαβασμένο έργο του «1915. Ο εθνικός διχασμός».

Όπως και εκεί, ο Μαυρογορδάτος δεν διστάζει να λάβει σαφή θέση υπέρ του *Ελευθερίου Βενιζέλου*, τονίζοντας ότι «τα πράγματα είναι εκείνα που “μεροληπιτούν”, όχι εγώ». «Μόνο στην περίπτωση του Βενιζελισμού μπορεί να γίνει λόγος για συγκροτημένη πολιτική, με συγκεκριμένους στόχους και μέτρα για την επίτευξή τους. Με μία φράση, κεντρικός άξονας της πολιτικής αυτής ήταν η οικοδόμηση σύγχρονου εθνικού κράτους φιλελεύθερων ευρωπαϊκών προδιαγραφών σε συνθήκες ειρήνης και με σεβασμό στη διεθνή νομιμότητα, όπως τότε εκφραζόταν από την ΚτΕ» γράφει χαρακτηριστικά. Ενάντια σε αυτήν, χωρίς ουσιαστικό όραμα και πρόγραμμα εκτός από τον «εσωστρεφή πατριωτισμό της Παλαιάς Ελλάδας», τίθεται ο αντιβενιζελισμός, μια «βαθύτατα οπισθοδρομική και ρομαντική αντίδραση» που «συσπειρώνει και ενσαρκώνει τις κάθε λογής αντιστάσεις και αντιδράσεις στην εθνική ολοκλήρωση και στο σύγχρονο εθνικό κράτος. Ενσαρκώνει προπαντός την επιθετικότητα των γηγενών εναντίον των προσφύγων». Και όταν υπόσχεται προστασία σε εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες, το κάνει

Αντιβενιζελική διαδήλωση μετά το κίνημα του 1935 με ομοίωμα του Βενιζέλου στην κρεμάλα

Παρά το ότι ο Μαυρογορδάτος δικαιώνει τον Ελευθέριο Βενιζέλο, δεν προτίθεται να αποκρύψει τις προβληματικές διαστάσεις της ηγεσίας ούτε τις αντιφάσεις του

αποσκοπώντας στην εξισορρόπηση ή ανατροπή του εκλογικού πεδίου, όχι ως απόρροια ρητών και εκπεφρασμένων ιδεολογικών θέσεων.

Χάσματα και αντιφάσεις

Χαρτογραφώντας μια σειρά εθνοτικών, εθνικών και κοινωνικών χασμάτων ο Μαυρογορδάτος διερευνά τις οριζόντιες και κάθετες τομές της παράταξης του διχασμού στο πολιτικό σώμα. Ιδίως η τάση του να αναζητεί και να επισημαίνει τις εξαιρέσεις, όχι μόνο τους κανόνες, δίνει στο κείμενο μια πολυπλοκότητα που συχνά λείπει από παρόμοιες προσεγγίσεις. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί ίσως η αντιπαραβολή των σχέσεων γηγενών και προσφύγων από τη μια πλευρά, προσφύγων και εβραϊκού στοιχείου της Θεσσαλονίκης από την άλλη. «Ίδωμένος ως ξένος, ο πρόσφυγας ενέπνεε αισθήματα φόβου, απδίας, μίσους και

απέχθειας» στους γηγενείς. Σημαντικό μέρος τους, οπωσδήποτε η συντριπτική πλειοψηφία των αντιβενιζελικών, είδε τους πρόσφυγες με όρους οικονομικής και πολιτικής απειλής: η δαπάνη της αποκατάστασης βάρυνε εκείνους, υποτίθεται, η εκλογική συμπεριφορά των άλλων έγερνε την πλάστιγγα προς την πλευρά των βενιζελικών. Αντιβενιζελικές εφημερίδες έκαναν λόγο για «πανογλίτσα», ο λογοτέχνης *Αντώνης Τραυλαντώνης* μιλούσε στη «Λεπλοσία μιας ζωής» για «ογλοκρατία». Μια «προσφυγική αγέλη» αμφίβολης ελληνικότητας αλλοίωσε τα πολιτικά δεδομένα, σύμφωνα με τον *Γεώργιο Βλάχο* της «Καθημερινής», κορυφαίο εκφραστή του αντιβενιζελισμού. Η εικόνα απόρριψης και περιθωριοποίησης όμως αντιστρέφεται στη σύγκρουση προσφύγων και Εβραίων της Θεσσαλονίκης: ο Μαυρογορδάτος βλέπει να αναπτύσσεται έναντι μιας εβραϊκής «εθνικής

μειονότητας» και ενός εβραϊκού εθνικισμού ένας «επιθετικός εθνικισμός» των προσφύγων που τροφοδοτείται και από την «απύθμενη δεξαμενή του παραδοσιακού αντισημιτισμού». Ως αποτέλεσμα, βενιζελικοί πρόσφυγες θα συμμετάσχουν στον εμπρησμό του εβραϊκού συνοικισμού Κάμπελ το 1931, βενιζελικές εφημερίδες όπως η «Μακεδονία» θα πρωτοστατήσουν στην υποκίνηση των επεισοδίων και στην αντισημιτική προπαγάνδα των επαναληπτικών εκλογών του 1933.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο Μαυρογορδάτος δεν προτίθεται να αποκρύψει τις προβληματικές διαστάσεις της ηγεσίας του Βενιζέλου: την αναθέρμανση του πολιτικού ζητήματος σε κρίσιμες εκλογικά για τον ίδιο στιγμές, την οίση μετά τη θριαμβευτική νίκη του 1928, τις συχνές παρεμβάσεις του από την εξορία στις πολιτικές αποφάσεις της βενιζελικής παράταξης, τις μεσσιανικές πτυχές του χαρίσματός του που απέκλειαν την ικανοποιητική διαδοχή του. Επιπλέον, αναδεικνύει τις εξαιρετικά αντιφατικές κινήσεις του την περίοδο 1933-1935: υπερασπίζεται τον κοινοβουλευτισμό στον Πλαστήρα, τελικά όμως συνεργάζεται μαζί του για το αποτυχημένο κίνημα του 1935, υπεραμύνεται της Δημοκρατίας αλλά ρισκάρει το υπαρκτό ενδεχόμενο ενός σκληρού εμφυλίου πολέμου, σπκώνει τη σημαία της Αβασίλευτης για να αποδεχθεί «δοκιμαστικά» την Παλινόρθωση.

Ως κόμβο των γεγονότων ο συγγραφέας υπογραμμίζει την εξέλιξη των δύο αντιτιθέμενων παρατάξεων σε στρατιωτικοπολιτικά συγκροτήματα που αποσκοπούσαν στον έλεγχο της εξουσίας με οποιονδήποτε από τους δύο βραχίονες αποδεικνυόταν προσηφορότερος στην εκάστοτε συγκυρία. Οι εκλογικές μεθοδεύσεις της «στενοερείας» περιφέρειας, για παράδειγμα, εξασφάλισαν στους βενιζελικούς ευνοϊκά αποτελέσματα το 1923 και το 1928. Αντίστοιχα, η «μπακλαβαδοποίηση» του 1934 προοιωνιζόταν για τους αντιβενιζελικούς σταθερή κυριαρχία σε Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη συγκροτώντας ξεχωριστούς δήμους για την προσφυγική τους περιφέρεια. Η αντιβενιζελική στρατιωτική μερίδα επιχείρησε «Αντεπανάσταση» το 1923, η βενιζελική δοκίμασε να ανατρέψει τον εις βάρος της παράταξης συσχετισμό δυνάμεων το 1935.

ΓΙΩΡΓΟΣ Θ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ
Μετά το 1922.
Η παράταση του Διχασμού

Εκδόσεις Πατάκη, 2017, σελ. 496, τιμή 18,80 ευρώ

Ιστοριογραφία και «κυκλικότητα»

Στην εισαγωγή ο Μαυρογορδάτος υποδεικνύει δύο σαφείς κατευθύνσεις διασύνδεσης του διχασμού με το σήμερα, μία ιστοριογραφική και μία πολιτική. Ιστοριογραφικά, το βιβλίο αντιτίθεται «στην εντύπωση της “κυκλικότητας” που έχει καλλιεργηθεί τα τελευταία χρόνια». Δεν γίνεται ρητή αναφορά από τον συγγραφέα, ωστόσο δύο παρόμοιες, αν και σαφώς διακριτές μεταξύ τους προσεγγίσεις, υπήρξαν πρόσφατα οι «Καταστροφές και θρίαμβοι» (εκδ. Παπαδόπουλος) του **Στάθη Καλύβα** που βλέπει επτά μεγάλους κύκλους της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας με άλματα και πτώσεις, και το «Επτά πόλεμοι, τέσσερις εμφύλιοι, επτά πτωχεύσεις» (εκδ. Πόλις) του **Γιώργου Δερτιλή** που θέτει ως κοινό παρονομαστή των πτωχεύσεων του ελληνικού κράτους την εκάστοτε αύξηση των στρατιωτικών δαπανών. (Για τον Μαυρογορδάτο η πρόσφατη πτώχευση δεν ανήκει στην ίδια κατηγορία με αυτές του Βενιζέλου ή του Τρικούπη, εφόσον προκύπτει από κατασπατάληση του εξωτερικού δανεισμού, σε αντίθεση με την υπερεπένδυση εξωτερικών δανείων σε παραγω-

γικές δομές που προκάλεσε εκείνες.) Όσον αφορά το πολιτικό πεδίο, η σφοδρή σύγκρουση βενιζελισμού και αντιβενιζελισμού καταδεικνύει τα όρια της χαρισματικής ηγεσίας και το ανεπίλυτο πρόβλημα της διαδοχής της, ειδικά όταν το χάρισμα μετατρέπεται σε κληρονομική αξία: «Η αρχική ολέθρια ανεπάρκεια στη διαχείριση της σημερινής κρίσης μπορεί να αποδοθεί στην “εξ αίματος” διαδοχή των δύο πιο πρόσφατων (και μάλλον τελευταίων) χαρισματικών μας ηγετών». Παρόμοιες συνδέσεις συνιστούν πάντοτε τροφή για σκέψη, προεκτείνοντας το οπτικό πεδίο του αναγνώστη. Κυρίως όμως, το βιβλίο του Γιώργου Μαυρογορδάτου οφείλει να επαινεθεί επειδή τηρεί την αρχική του εξαγγελία: «Το ζητούμενο εδώ είναι η κατανόηση, η εξήγηση, η ερμηνεία. Οχι η εξύμνηση, ούτε η καταγγελία». Κατανοώντας τη συντηρητική όψη του αντιβενιζελισμού, εξηγώντας τις σκοτεινές πτυχές του βενιζελισμού, ερμηνεύοντας τα χάσματα της ελληνικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου προτείνει την εκλεπτυσμένη εκδοχή μιας κρίσιμης ιστορικής περιόδου.

